

Voda v *Visoški kroniki* Ivana Tavčarja

DOI: 10.4312/SSJLK.62.116-126

Nika Žlindra, Ljubljana; nika.zlindraa@gmail.com

Zadnje in najbrž najboljše literarno delo Ivana Tavčarja (1850–1939), enega izmed glavnih predstavnikov slovenskega realizma 19. stoletja, je roman *Visoška kronika* (1919), med drugim ga je zanimivo opazovati z vidika motivike vode, ki dobiva figurativne pomene. V prispevku motivika vode služi kot rdeča nit za analizo usod posameznikov, saj ima metaforične pomene. To nam Tavčarjevo mojstrovino, ki je prestala neizprosni tok časa, razkriva v drugačni, novi luči.

Ivan Tavčar, zgodovinski roman, motivika vode, metafora, simbol

The last and probably best literary work by Ivan Tavčar (1850–1939), one of the main representatives of Slovenian realism of the nineteenth century, is the novel *Visoška kronika* (The Visoko Chronicle, 1919), which is interesting to observe, among other things, from the perspective of the theme of water, which acquires figurative meanings. In this article, the theme of water serves as a common thread for analyzing the fates of individuals because it has metaphorical meanings. This reveals Tavčar's masterpiece, which has withstood the inexorable flow of time, in a different, new light.

Ivan Tavčar, historical novel, theme of water, metaphor, symbol

1 Ivan Tavčar

Visoški gospod, véliki Poljanec in mali kralj so le nekatere izmed oznak, ki so bile pripisane Ivanu Tavčarju – imenitni in vsestranski osebnosti slovenske kulturne, politične in predvsem literarne zgodovine. Vanje se je začasa svojega življenja zapisal kot politik, odvetnik, ljubljanski župan, gospodarstvenik; večnost odmeva pa dosegel skozi besedno umetnost. O njegovi pomembnosti in ugledu izobraženkega meščana in liberalnega vplivneža pričajo funkcije v vseh pomembnih društvih in kulturnih ustanovah (Dramatičnem društvu, Narodni čitalnici, Slovenskem pisateljskem društvu, Slovenski matici). Tavčarjeva literarno-ustvarjalna pot se je od prvih objav v šolskih rokopisnih glasilih strmo vzpenjala in plemenitila z objavami pripovedno proznih del v osrednjih literarno-kulturnih revijah *Slovenski glasnik*, *Zora* in *Ljubljanski zvon* (Perenič 2023: 80–109) ter dosegla vrhunec po pisateljevem literarnem predahu s poslednjima romanoma *Cvetje v jeseni* (1917) in *Visoška kronika* (1919). Njegova literarna usmeritev, politično-nazorska pripadnost in živ-

Urška Perenič (ur.): *Voda v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*.

Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2026

(zbirka Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 62)

ISSN 2386-0561, e-ISSN 2386-057X

ISBN 978-961-297-845-7, 978-961-297-846-4 (PDF)

ljenjska izkušnja so vseskozi harmonično korespondirale, zato lahko v literarnih delih prepoznavamo sledove pisateljeve družbenozgodovinske stvarnosti druge polovice 19. in prvih dveh desetletij 20. stoletja (Grdina 2015: 20). Premisleku narodnopolitičnih vprašanj svoje dobe je prostor v zgodovinski preobleki odmeril tudi v svojem labodjem spevu – *Visoški kroniki*, ki jo je dogajalno umestil na dvorec Visoko v rodno Poljansko dolino. Obravnavani roman, ki ga bomo v nadaljevanju opazovali skozi motiviko vode, po prepričanju več literarnih zgodovinarjev stoji na vrhuncu Tavčarjeve ustvarjalne in življenjske poti.

2 Voda v Tavčarjevem pripovedništvu

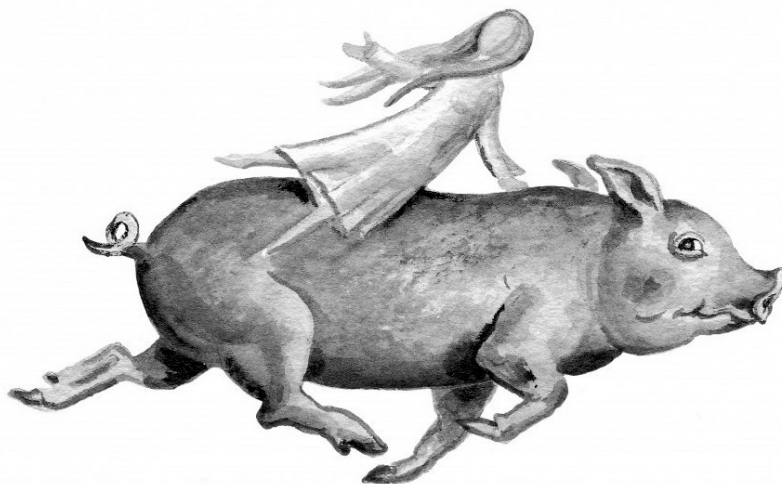
Zraščenost z domačo Poljansko dolino, ki se razprostira ob porečju Poljanske Sore, se vseskozi kaže tudi v pisateljevem pripovedništvu, zlasti pri izbiranju dogajalnega prostora, prek katerega se na simbolni ravni nenehoma vrača tja, od koder je izšel, torej domov (Perenič 2023: 66–67). Razpoznavna je v motivih iz narave, ki Tavčarjevemu pripovedništvu dajejo lirične poudarke. Izstopajoče so v pripovednem tkivu motivne pojavitve različnih vrst gozdnih dreves in sadnega drevja, hribov in gora, zemlje, cvetja in seveda vode. Kakor zemlja in zrak tudi voda pomembno prispeva k dinamiki literarnega prostora, ki ga »razgibavajo« še veter, vremenski pojavi (dež, bliskanje) in celo njihove negativne posledice, kakor so plazovi in povodnje (Stanonik 2024: 118–119). Že v glavah starih grških mislecev je voda veljala za eno od prapočel sveta. Zaradi svoje fluidnosti je vodila k spoznanju o spreminjanju, minevanju stvari na eni in njihovi stalnosti na drugi strani. Ob zazrtju v njeno skrivnostno globino, ki na površini odseva naš svet in tudi nas same (Uršič 2008: 87–92), voda vzbuja in nagovarja čustva, čute in domišljijo. Tudi Tavčarjevo, čigar pripovedi je zanimivo opazovati tudi skozi optiko vode, ki privzema različne oblike: od nedolžnih kapelj, curkov, luž, izvirov in studencev prek tolmunov in rek, vse tja do silovitih in razdiralnih hudournikov (Stanonik 2024: 119). V noveli *Otok in Struga* (1897) naslovna Struga pomeni tok življenja. Dogajanje je postavljeno ob reko Krko, ki je predstavljena kot temačna in vrtinčasta reka, v kateri se utopi ena izmed književnih oseb. Na motiv nevarne vode, ki povzroči smrt z utopitvijo protagonista Jošta Tolmajnerja, naletimo v Tavčarjevi zgodovinski podobi *Grajski pisar* (1889). V noveli z zgodovinsko tematiko *Kuzovci* (1899) pa je žrtev vode Peter Smuk. V noveli *Vita vitae meae* (1883) v povodnji in tudi zaradi človeške zlobe življenje izgubi Carolus Kosem. Voda je glavni vzrok smrti tudi v dveh izmed dvanajstih »slik« venca *Med gorami* (1888), in sicer *Holekova Nežika* in *Kočarjev gospod*. Omeniti velja novelo *Valovi življenja* (1877), ki v naslovu kaže na vlogo vode in ima metaforične razsežnosti; valovi tu prisposodablajo nemirno in razburkano življenje protagonista. Motivika vode je močno zastopana v obeh omenjenih »labodjih spevih« Ivana Tavčarja, in sicer *Cvetju v jeseni* (1917) in *Visoški kroniki* (1919). V prvem pisateljevem pripovedniškem vrhuncu, romanu *Cvetje v jeseni*, motivika vode ponazarja idilo, preprostost, pristnost in moralno čistost kmečkega sveta – odlike, ki jih protagonist Janez v nasprotju z mestnim okolišem najde na Jelovem brdu pri Presečnikovih. V vasici pod Blegošem ne odkriva le naravnih

lepot podeželja, ampak tudi prebujajočo se ljubezen do Presečnikove Mete, ki je prav tako pospremljena z motiviko vode. Čeprav se zdi, da na podeželju ob ljubljennem dekletu končno doseže duhovno obnovo in najde pozno življenjsko srečo, so njegove namere skaljene, voda pa ob tem simbolno opominja na minljivost življenja.

3 Voda v romanu *Visoška kronika*

V *Visoški kroniki* se voda kot motiv pojavi predvsem v funkciji nekakšne razsodnice in obenem branilke nedolžnosti na čarovništvo obsojene Agate Schwarzkobler. To je osrednji dogodek romana, v katerem mora Agata, ki je za ženo namenjena kronistu Izidorju, in s tem ena izmed ključnih literarnih oseb zaradi krivičnih čarovniških obsodb v izogib smrti prestatati preizkus z vodo in se torej živa vrniti iz deroče reke Sore, da bi dokazala svojo nedolžnost.

Nato je pogledala pred sé v vodo. Tu pred njo je bila plitvina, bolj spodaj pa je bila površina temnikasto zelena, kakor vselej pri globočini. Tudi se je sukala tu in umazane pene je okrog vrtela. Agata je napravila križ, se sklonila, stisnila srajčico okrog nog in pogumno stopila v vodo. [...] Že ji je segalo čez kolena, da so se pokazali zaokroženi udje in da je že nekaj njenih las plavalo po vršini. (Tavčar 2004: 167)

Slika 1: *Prašič nad Visokim* (v izvorniku v modri barvi), ki upodablja človeško omejenost, preseženo z očiščenjem v vodi (ilustracija akademske slikarke Maje Šubic, vir: reklamno gradivo, nastalo leta 2019, ob gostovanju SNG Drama s predstavo *Visoška kronika* v režiji Jerneja Lorencija na Visokem)

Spregledati ne gre niti nekaterih drugih pojavitev vode v romanu, ki je spodbudila več literarnozgodovinskih interpretacij. V neposrednem nadaljevanju se bomo oprli zlasti na interpretaciji dveh tavčaroslovcev, in sicer Marijana Krambergerja in Urške Perenič, ki sta o Tavčarju napisala tudi vsak svojo monografijo, pri tem pa bo pozornost usmerjena na vlogo in pomen vode.

Krambergerjeva razlaga v središče postavlja usodo kronista in protagonista Izidorja K(h)al(l)ana, ki je po prepričanju literarnega zgodovinarja nosilec sporočilno-idejne osi pripovedi (Kramberger 1964: 130). Detajlna analiza vključuje tri determinante, ki jih interpret razume kot pogloblitve gradnike Izidorjeve osebnosti, zlasti njegove servilnosti, bojzljivosti, omahljivosti in pomanjkanja osebne iniciative. To so njegov odnos do očeta, vpliv fevdalizma in stanovska pripadnost (Kramberger 1964: 72), iz katerih je mogoče razumeti njegova postopanja in tudi pomembnejše pripetljaje v romanu. Ob tem je zanimivo, da so vse prelomnice njegovega literarno upovedenega življenja pospremljene z vodno motiviko.

Že v zgodnjem otroštvu Izidorja Kalana so bili s priklenitvijo na očeta Polikarpa (Kramberger 1964: 80), ki ima skrivnostno preteklost,¹ ustvarjeni zametki njegovega bojzljivega in neavtonomnega značaja. Oče ga po krutem kaznovanju s pohabljenostjo, pri katerem mu zaradi poskusa kraje s sekirico odseka pol mezinca, pošlje za vajenca h kovaču v Škofjo Loko. Izvemo, da je kovačnica stala »zunaj mestnega obzidja, nekako tam, kjer se skupaj zlivata *selška in poljanska voda*« (Tavčar 2004: 17).² Čeprav omemba vode oz. reke, ki teče ob kovaški delavnici, sprva morda ne vzbuja posebnih aluzij, je dograditev motivike v nadaljevanju dovolj jasen signal, pa ne samo o pomenu elementarnih sil v življenju človeka, ampak tudi kot ogledala čustev in razpoloženj človeka. Mislimo na slikovit romaneskni prizor loških fantov, ki so skakali z mostu reke Sore, skozi Izidorjevo otroško doživljanje pa dobivamo vpogled v njegovo notranje dogajanje ter predvsem plahost in celo strah (Kramberger 1964: 81–82). Voda nastopa v vlogi nevarne, strah vzbujajoče sile, ki ji kronist Izidor ni kos.

Pri *kopanju* so skakali loški fantiči s tega mostu navzdol v *vodo*, ali ni se vedelo povedati, da bi se bil kdo pri tem kdaj ponesrečil. Prigovarjali so tudi meni, pa me niso mogli pregovoriti, ker je bilo vendar previsoko. (Tavčar 2004: 19)

Izidorju požene strah v kosti tudi obisk Loškega gradu in tamkajšnjih ječ, v katere so zastopniki freisinskih škofov zapirali obsojence (Kramberger 1964: 83). Prizor, v katerem ječar Schwaiffstrigkh fantiču razkazuje ječe, je prav tako pospremljen z motiviko vode. Podobno vodnjaka, ki za obsojene hudodelce predstavlja prehod v kaznilnico, je mogoče brati oz. razumeti kot nekakšno stičišče med zemeljskim svetom in onostranstvom. Vodnjak

1 Življenje protestantsko naravnane, surovega in silaškega očeta Polikarpa je usodno zaznamovalo dejstvo, da je zaradi pohlepa umoril vojnega kamerada Jošta Schwarzkoblerja v tridesetletni vojni. Umor je Polikarpu kljub zagotovljenemu bogastvu prizadejal doživljenjske muke in trpljenje.

2 Poudarke v citatih označila N. Ž.

tu ponazarja mikrokozmos oz. udejanja kozmično sintezo (Chevalier 1993: 668) zemlje in pekla. Hudodelci Loškega gradu torej skozenj prehajajo iz enega kozmičnega reda v drugega ali se znajdejo sredi spojitve obeh.

»Tu sem pridejo grešniki vseh grešnikov!« Pri teh besedah je ječar dvignil lesen pokrov. »Tu doli,« je nadaljeval in kazal na nekak *vodnjak*, »spuščamo na smrt obsojene hudodelce. [...] Navadno se nabere spodaj tudi nekaj *vode*, da jetnik stoji v nji, kar pa je dobro, če sili človeku kri v glavo. (Tavčar 2004: 20)

Prisotnost motivike vode je značilna tudi za srečanje Izidorja z nesojeno nevesto in poznejšo soprogo Margareto Wullfing v Davčah, kamor ga oče Polikarp pošlje, da bi jo zasnil. Voda, ki blagodejno poteši Izidorjevo žejo, se tu pojavi kot vir življenja.

V hiši je postalo silno vroče in nadležne so postajale tudi muhe. Pri vratih na klopi je stal škaf, a *vode* ni bilo v njem, da bi si bil ugasil žejo. Zatorej sem vzel korec s škafo ter stopil v vežo. Zdelo se mi je, kakor bi pri zadnjih vratih šumela *voda*. Ondi sem stopil na plan, kjer je res tekla *voda* po dolgem žlebu. Pri tem žlebu je stalo dekle in je cunjje pralo v čebriču. (Tavčar 2004: 43–44)

Izidorjeva zrelejša leta pomembno zaznamuje prihod Pasaverice,³ ki v rodbini Kalanovih odpre stare rane, obudi spomin na sina in Polikarpovega vojnega kamerada Jošta Schwarzkoblerja, s tem pa zaplete dogajanje v romanu. Še posebej pa vpliva na Izidorjevo življenjsko usodo. V pogovoru med njo in visoškim gospodarjem Polikarpom se znova pojavi voda, in sicer kot nekaj, kar je vredno občudovanja in kar vzbuja hrepenenje (po domu).

»Polikarp,« je zaihtela, »kaj ti veš, kako smo živeli na Nemškem! Kdo bi se pehal kot tepen mezeg po svetu, če bi lahko doma živel in gledal na *zeleno reko* pod sabo!« (Tavčar 2004: 64)

Voda dobiva druge in drugačne pomene, ko v življenje Izidorja vstopi že omenjena Agata Schwarzkobler, s katero naj bi se na očetovo željo pred smrtjo poročil in ji prepustil polovico Visokega. Čeprav je Agata Izidorju všeč, njeno domnevno čarovništvo v njem razblini namere in predvsem povzroči hude notranje boje, ki so pospremljeni z motivi vode. Voda nastopa kot preteča višja sila, ki mu spodkopava tla pod nogami. V odlomku je občutenje protagonista skozi prvoosebno in notranje žariščeno pripoved primerjano z vejo, ki jo odnaša neukrotljivi vodni tok.

3 Pasaverica (Marija Schwarzkobler) je bila stara in betežna starka, prekupčevalka platna, odpustnih listkov in drugega blaga, ki se je na predvečer življenja po naključju znašla na Visokem ter se izkazala za mamo umorjenega Jošta Schwarzkoblerja in staro mamo njegove še živeče hčere in ključne literarne osebe v nadaljevanju romana – Agate Schwarzkobler.

Ko sem se prebudil, sem ležal v gorenji hiši in z *vodo* so mi močili glavo. [...] Bil sem kakor odlomljena veja, ki je pri povodnji zašla v Soro: *voda* jo vleče s sabo in ustaviti se ne more. Taka veja je bila moja duša: božja jeza jo je drvila s sabo, da se nikjer ni mogla ustaviti! (Tavčar 2004: 137)

Voda v romanu igra pomembno oz. bistveno vlogo tudi v prizoru, ki predstavlja preizkus Agatine nedolžnosti – v čarovniškem procesu. Tovrstni preizkusi so dejansko zgodovinsko izpričani. Temeljili so na prepričanju, da voda kot element čistosti ne prenaša zla. Ker se v slovenskih deželah tak preizkus, poznan tudi kot čarovniška kopel, v procesnih aktih ne omenja, predpostavljamo, da je bil v rabi zelo redko (Košir 1995: 172). Tavčarjeva izbira vode med različnimi elementi in načini preizkušanja nedolžnosti v našem razumevanju priča o izrazu zavedanja in spoštovanja moči in veličine neugnane višje naravne sile.

»Če ti je mogoče,« je vpil škof, »odpri ušesa in poslušaj! Poskusiti hočemo z *vodo*. Če pride Agata na kateri koli način, na kateri koli način živa iz *vode*, je njena nedolžnost dokazana.« (Tavčar 2004: 146).

Z Agato so obstali na kraju, kjer je imela stopiti v vodo, v *Poljanščico*, ker je bila iz Poljanske doline. [...] Agata je napravila križ, se sklonila, stisnila srajčico okrog nog in pogumno stopila v *vodo*. [...] Naprej je silila, zašla je v *curek*, da je voda zašumela okrog nje in da jo je prav hitro izpodneslo. Naenkrat je ležala deklica v valovih, pa se je zopet vzdignila. (Tavčar 2004: 166)

V odlomku voda zaradi prozornosti simbolizira čistost in nastopi s svojo razsodniško in očiščevalno močjo. Razsodba o Agatini življenjski usodi je s potopom vanjo povsem prepuščena tej višji elementarni sili, ki dekle spodjeda in zaobjema vase, a na koncu iz globočine vrne na površje in ji nameni življenje. Preizkus nedolžnosti v vodi izhaja iz prepričanja, da voda detektira, izmije in ugonobi zlo.

Prizor čarovniškega preizkusa dopolnjuje skok v vodo Agatinega rešitelja Jurija Kalana, ki je hkrati dokončen padeč Izidorja z mesta visoškega gospoda (Kramberger 1964: 152–153). S tega stališča je pomenljiva vodna ploha, ki se ulije nanj in je močno povezana z emocijami – tako Izidorjevega poraza kakor Jurijeve zmage in globine njegove ljubezni do Agate.

Tokrat pa se je tudi zgodilo, da je brat Jurij v obleki in obutvi skočil v *vodo* – Okrog njega je zavreščalo in visoko je zapljuskalo, da sem, ker sem tičal v bližini, prišel pod *ploho* in da sem bil moker skoraj ravnotako kakor on, ki je že plaval sredi vodovja. Parkrat se je pogнал, pa je bil pri nji, ki se je bila sredi globočine zopet prikazala. Z močno roko se je je oklenil, z drugo pa je delal mogočne kroge, da sta bila prav kmalu pri kraju, kjer je bila *voda* plitva. (Tavčar 2004: 168)

Izidor svoje dušno trpljenje primerja s pristankom med mlinskima kolesoma v njenem nebrzdanem vrtenju, čemur sledi odpoved položaju Polikarpovega naslednika oz. gospodarja na Visokem.

Z Jurijem sta zlezla v sedlo, jaz pa sem vzel povodec v roko. Pri tem nismo govorili, – čemu tudi, ko je bilo le pravično, da ni en sam tičal celo pot na konju. Hodili smo naprej po dolini in *voda je močno šumela* na naši levici. [...] Ko sem se oziral na ta dva, se je v meni nekaj pretrgalo in padlo je zagrinjalo, da sem lahko gledal na vse, kar je tičalo za njim. In tedaj je prišla moja duša med dve težki *mlinski kolesi*, ki sta se vrteli hitreje in hitreje, da se je ta duša tresla in zvijala od težkega trpljenja! (Tavčar 2004: 174)

Ko sta *mlinski kolesi* odnehali in ko je izmučena moja duša prišla k neznamni moči, sem vedel, da mi je delati pokoro ne samo za ubogega svojega očeta, temveč tudi zase, za svoje velike pregrehe. – Proti jutru smo prekoračili *plitvino* pri Visokem – bil sem še tako zmeden, da nisem čutil *hladne vode*, ko sem stopal po nji. (Tavčar 2004: 174–175)

Zlasti v dialogu s Krambergerjem, a tudi v odmikih od njegove razlage, svojo interpretacijo tega velikega Tavčarjevega besedila gradi literarna zgodovinarica Urška Perenič, ki glavno sporočilnost *Visoške kronike* vidi v posredovanju (umetniške) vizije sveta, po kateri je najidealnejši prostor človekovega bivanja, delovanja in nehánja v nekakšnem magičnem medprostoru med tostranstvom in onostranstvom (Perenič 2023: 228). To je v njenem razumevanju tudi najčistejše »prostorje« človekovega obstajanja, kjer življenje najbolj intenzivno »valovi« (prav tam: 233). Simbolika valovanja občje korenini v uvidu o homogenosti, enovitosti vodne gmote same in njenih neprestanih gibanj z ritmičnim dvigovanjem in spuščanjem vodne gladine, zato se motivno in pomensko navezuje na prepород, obnavljanje, nepretrganost oz. kontinuiteto ter s tem ponazarja cikličnost življenja. Na drugem bregu valovi s svojim bučanjem in pljuskanjem izvablajo drugačne simbolne pomene, ki v nemirnem gibanju vode prepoznavajo življenjsko prekipevanje (Chevalier 1993: 17, 662–663). »Valovanje« in čistina v omenjeno prostorje dialoga živega z mrtvim torej neizbežno vabita vodo, ki jo v našem razumevanju prepoznavamo kot ločnico ali vez tega prostorja, saj je vir življenja in vir smrti, ustvarjalka in uničevalka (prav tam: 663).

Po interpretaciji Urške Perenič (2023: 235–236) je treba v povezavi z odnosom med to in onstranskim oz. zemeljskim in nadzemeljskim in hkrati kot znamenje božje prisotnosti izpostaviti tudi motiv plahutajočega muhovčka nad Agatino glavo, in sicer v trenutkih njenega brodenja v vse globljo vodo med sojenjem.

Tik vode je rasel jesen in star je že moral biti, ker je vrh kazal suho vejevje. Pri tolikem šumu, pri tolikem številu zbranih ljudi je bil sédel na suho vejo mlad muhovček. Ni se bal ne vpitja

ne množic. »Ček!« – je dejal in spustil se je z jesena. Agati okrog glave se je poganjal za mušicami, ki jih je mrgolelo po zraku. Tudi dve lastovki sta se pripodili nizdol po Poljanščici ter parkrat zaplesali okrog dekliča, o katerem smo že skoraj vedeli, da ne bo prišla živa iz vode. – O tem se je pozneje govorilo še leta in leta. – Loško ženstvo je padlo na kolena, in glasno je zadonela molitev svetega očenaša [...] (Tavčar 2004: 167–168)

Ček!« »Ček!« »Ček!« se oglašča (najbrž) taščica, ki se Agati poganja okrog glave (in se ji pridruži glasnici pomladi, sreče in ljubezni), kar priključ pred naše oči podoba tiste ptičice, ki je Jezusu na križu iz čela izpulila trn, pri tem pa se ranila v prsi, kjer ji je ostal rdeč madež. Zato moremo taščico, ko se poganja okrog glave oziroma čela dobre Agate (ki jo izpod površine vode sicer reši Izidorjev brat Jurij) znotraj »tkiva« Visoške kronike, v kateri je zelena zemeljska stvarnost, na kateri vsi visimo, vseskozi zaznavna v valovanju z onostranskim, razumeti kot znamenje božje prisotnosti in varstva. (Perenič 2023: 235–236)

Poslednjič se motiv vodnjaka v kontekstu simbolike srečevanja tostranskega z onostranskim pojavi v pripisu Izidorjevega sina Georgiusa Postuma, ki v sklopu dogajanja na Visokem pogosto kramljanje mater Margarete in Agate primerja s čebljanjem račic pri vodnjaku. Njegova primerjava sprva morda ne vzbuja predstavljene simbolike vodnjaka, toda zaradi pripisa – ki omenja smrti obeh bratov Kalan in Jurijeve najstarejše hčerke zaradi kužne bolezni, ki je prizadela Visoko ter gospodovanje prepustila Agati in Margareti –, bi bilo Georgiusov pogled nanju kot na račici pri vodnjaku, zbirajoči se torej na mestu, kjer je stik z onostranstvom mogoč, možno razumeti v okviru te simbolike. Pogled na vodnjak v smeri od spodaj navzgor namreč spominja na velikanski teleskop, usmerjen iz zemeljskega drobvoja na nebeški pol, ki omogoča komunikacijo s prebivališčem mrtvih in tako pooseblja življenjsko komunikacijsko pot (Chevalier 1993: 668).

Šiba božja nas je tepla. Leta 1716. se je priklatila s srbskih bojišč neusmiljena morilka, divja kužna bolezen. Na Visokem je pograbila in pokončala gospodarja Jurja in najstarejšega otroka, Marijo Ano, tako da smo imeli v enem tednu dva pogreba. Sedaj še živita obe materi in Suzana, hči Jurja, ter jaz, Georgius Postumus, sin Izidorja. Na štirih očeh počivajo potemtakem prihodnji časi visoških dveh kmetij. Mati Margareta in mati Agata stikata dostikrat sivi glavi skupaj in čebljata kakor dve račici pri vodnjaku. (Tavčar 2004: 187)

4 Biblični okviri motivike vode v romanu *Visoška kronika*

Voda je v pojmovanjih številnih tradicij, filozofij in religij materia prima ali prapočelo, povezana z izvirom in začetkom (življenja). V babilonski kozmogoniji se je na začetku vsega raztezala po večnosti le ena homogena materija – prvobitne vode; grška mitologija kot najstarejšega titana oz. sina prvinskih božanstev Urana (nebo) in Gaje (zemlja) priznava Okeanosa (oceanski tok), v hindujskih besedilih naletimo na rek »Vse je bilo voda« in

taoistično besedilo pravi, da »prostrane vode niso imele bregov« (Chevalier 1993: 663). Tako se tudi *Sveto pismo* začena z naslednjimi besedami v Genezi:

V začetku je Bog ustvaril nebo in zemljo. Zemlja pa je bila pusta in prazna, tema se je razprostirala nad globinami in duh Božji je vel nad vodami. (1 Mz, 1,2)

Voda se nam torej slika kot stvariteljska prvina oz. kozmogoničen simbol. Globina simbolike vode v *Svetem pismu* je izjemno bogata in mnogovrstna, z njeno navzočnostjo so pospremljeni vsi odločilni trenutki znotraj zgodovine odrešenja v Stari zavezi. Prav tako dediščino proslavljanja veličastnosti voda prevzema in nadaljuje Nova zaveza. Medtem ko se voda v Stari zavezi kaže predvsem kot simbol življenja, v Novi zavezi postane simbol Duha. Motivika vode se v bibličnih okvirih pojavlja v najrazličnejših oblikah in s tem prinaša raznovrstne simbolne pomeni. Voda je lahko simbol blagoslova, očiščenja, preizkušnje, (duhovnega) življenja in navsezadnje večnosti (Chevalier 1993: 663–665). Motivi vode z biblijskimi simbolnimi pomeni in medbesedilnimi navezavami na judovsko in krščansko izročilo osmišljajo tudi Tavčarjev poslednji tekst – *Visoško kroniko*.

Vzporednice so vidne zlasti med osrednjim prizorom Agatinega čarovniškega sojenja s preizkušnjo v vodi in znamenitim Noetovim vesoljnim potopom, saj je v obeh dogodkih poudarjena očiščevalna moč vode, ki odpravlja zlo in hudobijo. Bodisi čarovniške pregrehe bodisi moralno in duhovno izrojenost človeštva.

Navsezadnje je Joannes Franciscus zapovedal in vsakemu, ki hoče poslušati, naznanil, da naj se nad obdolženko poskusi z vodo, in sicer tako, da bodi *očiščena*, če pride na katerikoli način živa iz vode. (Tavčar 2004: 159)

[Bog] tudi davnemu svetu ni prizanesel. Obvaroval pa je Noeta, enega od osmih, glasnika pravičnosti, ko je poslal potop na svet brezbožnih. (2 Pt, 2,5)

Voda se kot instrument obrednega očiščevanja v motivu krščanskega škropljenja z blagoslovljeno vodo pojavi tudi v prizoru Izidorjevega obiska Loškega gradu, po katerem ga popelje ječar in mu razkaže sobo umorjenega škofa ter ob tem pravi:

Ali v tej sobi bi jaz ne hotel spati, za vse gradove ne, kar jih ima fraysinški škof, in tudi ne, če bi mi dali s sabo sošček blagoslovljene vode, da bi škropil z njo celo noč. (Tavčar 2004: 23)

Močna biblijska simbolika vode je opazna v besedah Izidorjeve protestantsko nastrojene stare mame iz Davč, ki v vnuku prepozna papista oz. krivoverca. Iz njih se zrcali razočaranje nad duhovno degradacijo človeštva, ponazorjeno z *lužo babilonske gnojnice* in zavračanjem pravih verskih resnic, upodobljenih v *studencih čistega evangelija*. Pomen

njenih besed se nam razkrije v navezavi na Razodetje, v katerem je »Babilon véliki, mati nečistnic in gnusob zemlje!« (Raz 17,5) sam po sebi simbol greha, malikovanja, svetoskrunstva in duhovne praznine. Nasprotje je vidno izraženo z uporabo motivike vode: bistrega, čistega in kipečega studenca v vlogi oznanjevalca božje dobrohotnosti na eni strani ter plitke, umazane in z gnojnico napolnjene luže na drugi strani.

Studenci čistega evangelija pojemajo v ti nesrečni deželi in ljudstvo zajema iz luže, v kateri se nabira babilonska gnojnica! (Tavčar 2004: 43)

Velike ali visoke vode, ki jih v svojih samogovorih ponovno omenja stara ženica iz Davče, v *Svetem pismu* napovedujejo preizkušnje in nevarnosti. Voda tu nastopi kot hudobna sila, ki podira, požira in kaznuje, povzroča stiske in trpljenje.

Noč in dan je trpljenje moja jed. Gospod je poslal name veliko *vodo*, da se *potapljam* v nji. Moja duša je bila preganjana in k tlom je potlačeno moje življenje! (Tavčar 2004: 48)

Zaključimo s pozitivno konotiranim simbolnim pomenom blagoslova, ki ga voda vzbuja na več mestih v romanu. Mislimo na prizor, v katerem Izidorja zaradi neposlušnosti v odnosu do grajskega glavarja doleti kazen v sramotilni kladi. Svojo usodo primerja z zveličarjem na križu in hrepeni po blagodejni vodi, ki bi ga blagoslovila.

Sveti moj patron mi je tedaj vdihnil misel, da je ta klada del tiste pokore, ki jo imam delati za svojega očeta – krivoverca! Mučil me je pot, mučila me je žeja, ker je solnce še vedno pripekalo. Kakor Izveličar na križu, sem zaječal nekolikokrat, da me žeja. Mojemu ječanju se ni odzvala živa duša! [...] Pristopila je k meni Margareta Wulfingova, vsa objokana in vsa bleda. Prinesla mi je korec vode, pomešane z vinom, da sem si ugasil žejo. Nato mi je s predpasnikom obrisala obraz in mokre lase, da me je preplula prijetna nova moč. (Tavčar 2004: 78–79)

5 Zaključna misel

Tavčarjev literarni opus, s posebnim poudarkom na *Visoški kroniki*, je prepreden z različnimi pomeni motiva vode. Ta je v vlogi razsodnice, lahko predstavlja čistost, pretečo višjo silo, lahko je vir življenja ali nekakšno stičišče tostranskega z onstranskim. Figurativni, simbolni in metaforični pomeni vode se dodatno plastijo ob upoštevanju motivike vode v *knjigi knjig*. Lok v romanu razpoznavne svetopisemsko navdahnjene simbolike vode se pne med stvariteljsko prvino, instrumentom obrednega očiščevanja, znamenjem božje dobrohotnosti in utelešeno nevarnostjo. Prav tako pa pričujoča analiza motiva vode na svojstven način podpira obe predstavljeni literarnovedni razlagi *Visoške kronike*. Interpretacijo Marijana Krambergerja, osredinjeno na kronistovo usodo. Voda se namreč (iz)kaže kot razsodnica s simbolno konotacijo očiščenja zlasti ob Agatini čarovniški sodbi. Z literarnovedno

razlago Urške Perenič (ta vrhunec romana prepozna v Tavčarjevem nakazovanju naj-idealnejšega prostor(j)a človekovega bivanja, ki je v dialogu živega z mrtvim), pa se naše razumevanje povezuje zlasti tam, kjer se voda kaže kot pomembna ločnica in obenem močna vez med to- in onstranskim, med tukaj in tam.

Viri in literatura

- CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain, 1993: *Slovar simbolov: miti, sanje, liki, običaji, barve, števila*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- GRDINA, Igor, 2015: Biografski portret Ivana Tavčarja. Igor Grdina (ur.): *Tavčarjev zbornik*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 7–83.
- KOŠIR, Matevž, TRATNIK VOLASKO, Marjeta, 1995: *Čarovnice: predstave, procesi, pregoni v evropskih in slovenskih deželah*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- KRAMBERGER, Marijan, 1964: *Visoška kronika: Literarno-zgodovinska interpretacija*. Ljubljana: DZS.
- PERENIČ, Urška, 2023: *Ivan Tavčar – Na valovih življenja*. Ljubljana: Beletrina.
- STANONIK, Marija, 2024: Prostor in čas v Tavčarjevi poljanski literaturi. Tomo Virk (ur.): *Od Svetinove Metke do Visoške kronike: znanstvene razprave ob stoletnici smrti Josipa Stritarja in Ivana Tavčarja*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 112–125.
- TAVČAR, Ivan, 2004: *Visoška kronika*. Ljubljana: DZS.
- URŠIČ, Marko, 2008: Voda, misli in sanje = Water, thoughts and dreams. Lidija Globevnik (ur.): *Stanje in perspektive ravnanja z vodo v Sloveniji (zbornik prispevkov)*. Celje: Društvo vodarjev Slovenije. 87–92.